

Tomasz Sobieraj

O FOTOGRAFII

Terminy i pojęcia istotne

Celem tej pracy jest przedstawienie narzędzi porządkujących, czyli najczęściej stosowanych przeze mnie terminów i pojęć dotyczących fotografii i jej okolic. Przyjęte założenia podstawowe są oczywiste i być może ich obecność w tym opracowaniu nie jest konieczna, jednak uznałem, że w celu uniknięcia ewentualnych nieporozumień należy je wymienić.

ZAŁOŻENIA PODSTAWOWE

I. Fotografia to technika rejestracji obrazu za pomocą promieniowania elektromagnetycznego. Zapis powstaje na chemicznym materiale światłoczułym (fotografia klasyczna) lub cyfrowo (fotografia cyfrowa).

II. Obraz fotograficzny jest przeniesieniem na płaszczyznę konwencjonalnej, ludzkiej rzeczywistości – z konieczności dwuwymiarowym lub co najwyżej prymitywnie symulującym trójwymiar. Ruch, czas i przestrzeń w fotografii można wyrazić jedynie symbolicznie. Dodatkowo, na każdym etapie rejestracji i powielania powstają ograniczenia i zniekształcenia spowodowane przede wszystkim wyborem aparatu, obiektywu, kadru, a dalej pogłębiane przez błonę fotograficzną, matrycę, obróbkę chemiczną, powiększanie, druk itd.

III. Z pkt. I i II wynika, że każda fotografia jest deformacją rzeczywistości, jej interpretacją oraz subiektywnym dokumentem; jest zapisem historii, ponieważ zawsze pokazuje tylko to, co było.

IV. Sztuka fotograficzna jest więcej niż interpretacją – jest kreacją, realizacją artystycznej idei; pojawia się w wyniku świadomych, celowych ingerencji fotograficznych ograniczających dosłowność powstałego obrazu.

TERMINY I POJĘCIA

Wychodzę z założenia, może nieco dzisiaj ortodoksyjnego, że zanim zaczniesz mówić, trzeba wiedzieć o czym, i że bez logiki i aparatu pojęciowego nie ma ani istotnej dyskusji, ani pracy. Niektóre zagadnienia przedstawiam nieco szerzej, ponieważ jest to niezbędne dla zrozumienia sposobu pojmowania przeze mnie fotografii, zarówno jako techniki, jak i sztuki. Literą **n** oznaczam nowe, wprowadzone przez siebie terminy i pojęcia, pozostałe wyjaśniam, rozwijam lub definiuję zgodnie z moją filozofią fotografii.

*

Materiał światłoczuły dowolna materia, na której lub za pośrednictwem której rejestruje się obraz: matryca cyfrowa, błona fotograficzna, papier, pokryte właściwą substancją chemiczną kamień, drewno itp.

Fotografia czysta prace powstające wyłącznie w wyniku rejestracji, następnie skopiowane lub wydrukowane; wszelkie ewentualne deformacje i kreacje rzeczywistości są dokonywane w momencie ekspozycji, a obraz reprodukowany (odbitka, wydruk) jest możliwie najdokładniejszym przeniesieniem obrazu zarejestrowanego. Szczególne, idealne przypadki czystej fotografii to negatyw, przeźrocze, polaroid, fotogram, oraz im podobne, gdzie obraz zarejestrowany jest jedynym i ostatecznym.

Fotografia dokumentalna zapis rzeczywistości zastanej.

Fotografia inscenizowana zapis rzeczywistości skonstruowanej na potrzeby fotografii.

Fotografia manipulowana (n) powstaje wyłącznie w wyniku rejestracji oraz ingerencji fotograficznej w już zarejestrowany obraz.

Fotomontaż szczególna odmiana fotografii, która polega na kreowaniu nadrzeczywistości za pomocą gestów plastycznych i techniki fotograficznej. Obraz jest otrzymywany poprzez sfotografowanie konstrukcji złożonej z różnych elementów, zazwyczaj fragmentów fotografii, wydruków, przedmiotów, ułożonych na płaszczyźnie. Drugim sposobem tworzenia fotomontażu jest konstruowanie kompozycji bezpośrednio pod powiększalnikiem. Fotomontaż zawsze jest dwuwymiarowy – to warunek konieczny.

Fotokolaż trójwymiarowa kompozycja na płaszczyźnie, złożona z fotografii lub ich fragmentów; po jej sfotografowaniu otrzymujemy fotomontaż.

Fotoplastyka (n) wszelkie manualne gesty wobec fotografii (destrukcja negatywu, pozytywu, rysowanie, drapanie, malowanie, fotokolaż, obiekty fotograficzne itp.), będące ingerencją pozafotograficzną, pozwalające na swobodę wobec materiału, jaką dają sztuki plastyczne, wyzwalające spod władzy maszyny.

Fotoliryka (n) wszelkie gesty wobec fotografii, które mają na celu poszerzenie jej horyzontów za pomocą metod zarezerwowanych dla poezji; łączenie fotografii i liryki w układ komplementarny, synteza kontemplacyjnego charakteru fotografii z przeżyciem poetyckim.

Fotoobraz (obraz fotograficzny), fotoobiekt (obiekt fotograficzny) każdy obraz lub obiekt wykreowany na bazie fotografii.

Forma zewnętrzny wyraz fotoobrazu, uzyskany poprzez zastosowanie odpowiednich środków artystycznych i technicznych.

Cyfrografia (n) technika kreacji fotoobrazu i jej produkt; polega na elektronicznym przetwarzaniu fotografii w celu uzyskania nowych jakości po rejestracji i jest ingerencją pozafotograficzną; w dowolnym stopniu zmienia treść i/lub w sposób istotny formę obrazu zarejestrowanego, nierzadko tworzy zupełnie nowy obraz, często błędnie nazywany fotomontażem. Cyfrografia zazwyczaj ogranicza się do kreacji nadrzeczywistości lub cyfrowych przetworzeń, czyli efektów uzyskiwanych przy pomocy oprogramowania komputerowego; niekiedy służy do fałszowania rzeczywistości (kłamstwo fotograficzne, kłamstwo kadru). Zdarza się też, że jej dokonania są ciekawe, mocne plastycznie, o niebanalnym przekazie i niewątpliwych walorach artystycznych. Do cyfrografii nie zaliczam skanowania oraz typowych zabiegów należących do klasycznej techniki fotograficznej (kadrowanie, plamkowanie, drobny retusz, korekcja barwna itp.), które są obecnie wykonywane także cyfrowo i nie zmieniają ani treści, ani w sposób istotny formy obrazu – w tym przypadku następuje jedynie zmiana narzędzia, metody, a nie celu i idei.

Najkrócej różnicę pomiędzy fotografią a cyfrografią można wyrazić stwierdzeniem, że fotografia zawsze pokazuje to, co było – historię; cyfrografia zawsze pokazuje zmyślenie a niekiedy to, co mogłoby być historią – potencjalność.

Granice znaczeń słów są nieraz trudne do wyznaczenia i cyfrografia jest właśnie tym terminem, spośród prezentowanych w niniejszej pracy, który najtrudniej ująć i jednoznacznie określić jego zasięg, i który może sprowokować najwięcej sporów i nieporozumień, szczególnie między zwolennikami ortodoksyjnego podejścia do fotografii a orędownikami technik cyfrowych.

Wraz z cyfografią pojawiło się zagadnienie z pogranicza warsztatu twórczego i etyki, niezwykle istotne, mianowicie – często trudno jest odróżnić efekty uzyskane za pomocą oprogramowania komputera czy cyfrowego aparatu fotograficznego, od efektów stworzonych przy użyciu klasycznych technik fotograficznych, wymagających dużych umiejętności warsztatowych i niejednokrotnie sporej sprawności manualnej. Wtedy pozostaje tylko odwołać się, chociaż to może naiwność we współczesnym świecie, do uczciwości autora pracy, który powinien dokonać jej kwalifikacji i opisu zgodnie z zastosowanymi technikami. Technika wykonania pracy ma znaczenie kluczowe, przynajmniej dla mnie – niezmiennie przecież jedną z wartości dzieła sztuki jest to, że powstaje w wyniku połączenia wysiłku intelektualnego i bezpośredniego, fizycznego kontaktu twórcy z materiałem, które to wartości z powodu używania technik cyfrowych są coraz rzadsze. I jeśli w przypadku fotografii klasycznej możemy mówić, w pewnym uogólnieniu, o negatywie jak o matrycy grafika, czyli istniejącej fizycznie substancji poddanej powolnej i przemyślanej obróbce, z błędami, odciskami palców itp., innymi słowy – ze śladami człowieka, tak w przypadku techniki cyfrowej dysponujemy jedynie precyzyjnym, szybkim, tanim, ale jednocześnie wirtualnym i bezdusznym zapisem zer i jedynek, z towarzyszącym mu często niedoborem myśli i umiejętności.

Technika fotograficzna obejmuje wszelkie działania, których celem jest uzyskanie i powielenie obrazu fotograficznego, czyli zapisanego światłem, dlatego z definicji nie należy do niej obróbka manualna, bliższa plastyce (fotoplastyka) oraz ingerujący w treść i formę fotografii montaż cyfrowy, bliższy grafice komputerowej (cyfrografia). Ze względu na zastosowane narzędzia, technikę fotograficzną można podzielić na klasyczną, cyfrową i mieszaną.

Ingerencja fotograficzna (n) czynności wpływające na formę i treść obrazu fotograficznego za pomocą środków właściwych technice fotograficznej (filtrowanie, błona, parametry ekspozycji, wielokrotne naświetlenie, wywoływanie, powiększanie, montaż, wykonanie odbitek, techniki szlachetne itp.).

Ingerencja pozafotograficzna (n) czynności wpływające na formę i treść obrazu fotograficznego za pomocą środków nie należących do techniki fotograficznej (montaż komputerowy, obróbka manualna itp.).

Realizm fotograficzny kierunek graniczny, przeciwstawny konceptualizmowi; odtwarza rzeczywistość zgodnie z obserwacją i osiągniętym poziomem poznania, zazwyczaj wymaga warsztatowych umiejętności i dużej wiedzy na temat fotografowanych zjawisk. W moim ujęciu zasadniczo nie jest sztuką fotograficzną, chociaż niekiedy wkracza na jej obszar; ma wielkie znaczenie tam, gdzie niezbędna jest precyzja i obiektywizm, czyli np. w fotografii przyrodniczej, naukowej, dokumencie, reportażu itp. W wyniku upowszechnienia zautomatyzowanej fotografii cyfrowej realizm stał się zjawiskiem masowym, i jako takie nie wymaga specjalistycznych umiejętności, wiedzy i świadomości artystycznej. Realizm w fotografii jest kierunkiem szczególnym, w dużym uproszczeniu można powiedzieć, dwubiegunowym. Objawia się to z jednej strony elitarnością, niezbędną w realizowaniu jego założeń wysokim stopniem profesjonalizmu i pojawiającą się wraz ze wzrostem świadomości artystycznej sztuką fotografii, a z drugiej popolitym cyfropstrykactwem, czystą, zautomatyzowaną do maksimum rejestracją zdarzeń bez towarzyszącej idei i refleksji, popolitą, powszechną rozrywką. Wraz z rozwojem i upowszechnieniem cyfrowych metod obróbki obrazu, realizm fotograficzny może stać się masową cyfografią.

Konceptualizm fotograficzny kierunek graniczny, przeciwstawny realizmowi; występuje zasadniczo w dwóch odmianach: dadaistycznej i konstruktywistycznej. W odmianie będącej pochodną dadaizmu nie wymaga umiejętności, wiedzy i świadomości artystycznej; z założenia jest antysztuką, jego istotą jest idea, obraz stanowi wartość drugorzędą; w tej wersji konceptualizm ogranicza tak zwaną twórczość do pomysłu, stworzenia sytuacji wywołującej wrażenia u odbiorcy, rezygnuje z plastycznej mocy fotografii i rzemieślniczego warsztatu na rzecz wtórnych, naiwnych, postduchampowskich

i postdadaistycznych gestów, obecnie dodatkowo popartych cherlawą ideologią. Nie jest sztuką fotograficzną w moim ujęciu, sam także definiuje się jako antyszuka a przynajmniej z niej wyrasta, ale niekiedy jest nazywany sztuką; na jego popularność wpływają małe wymagania warsztatowe, mętność towarzyszących mu intelektualnych konceptów i uczucie elitarności, które wywołuje zarówno u twórcy jak i na nieświadomym blagi, nieprzygotowanym i niesamodzielnym odbiorcy. Konceptualizm w odmianie będącej pochodną znaczących osiągnięć konstruktoryzmu i Bauhausu, skupia się głównie na prostocie formy, syntetyczności, minimalizmie, nie odrzuca umiejętności warsztatowych, wiedzy, świadomości artystycznej, estetyki, logiki; w tym przypadku idea i moc plastyczna obrazu są równie ważne; ta odmiana konceptualizmu może prowadzić do doskonałych wyników artystycznych.

Dyfuzjonizm fotograficzny (n) pojęcie stosowane przez mnie wobec fotografii, których głównym założeniem jest dystansowanie przedstawionych obiektów od zwykłej ludzkiej rzeczywistości, wyrwanie ich z typowego kontekstu, uwolnienie wyobraźni odbiorcy z ograniczeń konwencjonalnych sposobów myślenia i widzenia. D.f. może być wyłącznie wynikiem ingerencji fotograficznej. Od surrealizmu różni się tym, że nie zrywa z tradycją klasyczną, nie stosuje motywów niezwykłych, nie eliminuje logiki i kontroli rozumu.

Sztuka fotograficzna (fotografia artystyczna) stosując heglowską dialektykę można powiedzieć, że jest syntezą plastycznej mocy i idei; powstaje wtedy, gdy artyście udaje się w sposób zamierzony stworzyć konstrukcję z form przestrzennych i przenieść ją na płaszczyznę kadru możliwie jak najbardziej pozbawiając powstałą kompozycję dosłowności. Można tego dokonać wyłącznie za pomocą środków właściwych technice fotograficznej (ingerencja fotograficzna). Sztuka fotograficzna (jak i każda inna) jest nierozłączna ze świadomością artystyczną, wiedzą i umiejętnościami warsztatowymi, których posiadanie jest warunkiem koniecznym, aby powstało dzieło sztuki.

Dzieło sztuki to dowolny celowy wytwór człowieka o pierwotnym przeznaczeniu nieużytkowym, posiadający wartości estetyczne i intelektualne oraz etyczne, zaspokajający odpowiadające im potrzeby, powstały w wyniku syntezy wiedzy, zdolności i umiejętności, stanowiący przejaw intelektualnej niezależności twórcy

Świadomość artystyczna zdolność umysłu umożliwiająca celowe i przewidywalne w skutkach działanie w danej dziedzinie sztuki; poziom świadomości artystycznej jest pochodną rozwoju i osobowości; to najważniejszy czynnik niezbędny w procesie tworzenia dzieła sztuki.

Umiejętności warsztatowe (warsztat) stopień opanowania technik właściwych dla danej dziedziny sztuki; znajomość całości warsztatu nie zawsze jest konieczna, bywa, że artyści na niektórych etapach realizacji pracy korzystają z usług specjalistów (np. laboranci czy skanerzyści w fotografii, korektorzy i redaktorzy w literaturze).

Rzeczywistość (rzeczywistość konwencjonalna, ludzka) względny, wielowymiarowy i złożony system, w którym znajduje się istota lub przedmiot; jest zależna od świadomości i aktywności.

Rzeczywistość fotograficzna (n) występuje wtedy, gdy zarejestrowany (powielony) obraz jest w jak największym stopniu zbliżony do ludzkiej, konwencjonalnej rzeczywistości. Pozornie podobna do rzeczywistości konwencjonalnej, jednak zawsze jest tylko jej zdeformowanym fragmentem.

Nadrzeczywistość fotograficzna innymi słowy, stary, poczciwy nadrealizm, albo surrealizm, jak kto woli.

Kłamstwo fotograficzne, czy ściślej **kłamstwo kadru** występuje wtedy, gdy fotografia i/lub towarzyszący jej opis zostały zmanipulowane w celu oszukania odbiorcy i przedstawienia mu rzeczywistości niezgodnej z jej pozafotograficznym obszarem. Problem ten jest natury etycznej

i w zasadzie dotyczy jedynie fotografii mającej być przekazywaniem wiedzy o świecie (reportaż, fotografia dokumentalna, prasowa itp.), bowiem w przypadku np. fotografii reklamowej czy inscenizowanej z założenia mamy do czynienia z fałszerstwem, ale w konwencji teatru, gry o oczywistych zasadach.

*

Nie wszystkie powyższe terminy i pojęcia są definicjami równościowymi w ścisłym znaczeniu, niektóre są bliższe definicjom częściowym. Niewątpliwie jednak porządkują i wyjaśniają podstawowe zagadnienia związane z fotografią i sztuką fotografii, co dotychczas zbyt często było pozostawione na pastwę dyletantów, nieodczuwających potrzeby istnienia spójnego, logicznego systemu podstawowych pojęć, bez którego przecież wszelka dyskusja jest niemożliwa. Oczywiście może się zdarzyć, że konstrukcje pojęciowe nie wystarczą do jednoznacznej kwalifikacji (podobnie jak trudno jest określić na ciągłym widmie optycznym gdzie kończy się np. barwa żółta a zaczyna pomarańczowa). Wtedy pozostaje już tylko fenomenologiczna intuicja racjonalna, albo przynajmniej zdrowy rozsądek.

Copyright by Tomasz Sobieraj, 2006, 2012. Kopiowanie całości lub części w jakiegokolwiek formie, bez pisemnej zgody autora zabronione